

วรรณกรรมเรื่องพระลักพระลามกับบทบาทในสังคม วัฒนธรรมสองฝั่งโขง

The Role of Phra Lak Phra Lam in Society and Culture of Two sides of The Mekong River

สมัย วรณอดุร¹

Smai Wannaudorn¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของวรรณกรรมเรื่องพระลักพระลามหรือรามเกียรติ์ฉบับลาวที่มีปรากฏอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ได้แก่ 1) บทบาทด้านศิลปกรรม 2) บทบาทด้านนาฏศิลป์และ 3) บทบาทด้านมหรสพ จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันวรรณกรรมเรื่องพระลักพระลามยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมสองฝั่งโขงเป็นอย่างมาก กล่าวคือ 1) บทบาทด้านศิลปกรรมทั้งในจิตรกรรมและประติมากรรมยังมีความโดดเด่นอยู่ทั้งในลาวและภาคอีสานของไทย โดยภาพพระลักพระลามในงานจิตรกรรมนั้นมีปรากฏทั้งผลงานที่ได้รับอิทธิพลจากราชสำนักและช่างพื้นบ้าน ในงานประติมากรรมนั้นส่วนมากจะมาจากเรื่องรามเกียรติ์ หรือได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์ของไทย 2) บทบาทด้านนาฏศิลป์มีทั้งโขนและการฟ้อนนางแก้ว ซึ่งเคยเป็นศิลปะที่โดดเด่นในสมัยอาณาจักรและราชอาณาจักร ถึงแม้ปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงการปกครองแต่ก็ยังคงถูกนำมารับใช้ชาติอีกเช่นเดิมโดยเฉพาะในเมืองหลวงพระบาง และ 3) บทบาทด้านมหรสพนั้นในภาคอีสานเป็นที่นิยมทั้งในการแสดงหนังประโมทัยและหมอลำ ส่วนในประเทศลาวปรากฏเฉพาะในการแสดงหนังประโมทัยเท่านั้น และมีการปรับเปลี่ยนบทบาทพระลักพระลามเป็นพระโพธิสัตว์นักอนุรักษทรัพยากรธรรมชาติในบริบทสังคมใหม่เพื่อเหตุผลทางการเมือง ส่วนหมอลำมีเพียงคณะเดียวที่นำมาแสดง

คำสำคัญ : พระลักพระลาม, บทบาทของวรรณกรรม, สังคมวัฒนธรรมสองฝั่งโขง

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Lecturers, Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Abstract

The objective of this article was to study the role of the literature “Phra Lak Phra Lam” or “Ramayana” in Lao version immersed in the society and culture of the Mekong River basin in the aspects of 1) the fine arts, 2) the performing arts, and 3) the entertainment. The study revealed that the Phra Lak Phra Lam literature still had a role in social and culture along the Mekong river basin in the high level which could be said that: 1) the role in fine arts in the paintings and sculptures were prominent in both of Laos and northeast of Thailand which the picture of Phra Lak Phra Lam has appeared in the paintings influenced by the royal artist and the local artist while most of sculptures were influenced by Ramayana story or from Ramayana of Thai version, 2) the role of performing arts includes “the Knone drama” and “Nang Keaw Dance” which were the outstanding performance in the colonial and the Kingdom period, although currently there is a change of government administration, the Phra Lak Phra Lam are still performed, especially in Luang Prabang, and 3) the role in entertainment was very popular in the northeast of Thailand which adapted in both “Mo Thai” and Mo Lam”, while it was only adapted in the performance of “Mo Thai” in Laos, there was also be the change of characteristics of Phra Lak Phra Lam to be the Bodhisattva who conserved a natural resources in the context of new social for political reasons, and there is only one “Mo Lam band in the northeast of Thailand has taken this role to perform.

Keywords : Phra Lak Phra Lam, The Role of Literature, Social and Culture of The Mekong River Basin

บทนำ

วรรณกรรมของชุมชนลุ่มน้ำโขงถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีการสืบทอดและสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของกลุ่มชนลุ่มน้ำโขงอย่างแนบแน่นและหยั่งรากลึกอยู่ในความทรงจำและการรับรู้ของชุมชน เช่น ตำนานขุนบรมและท้าวฮุ่งท้าวเจืองที่ถือว่าเป็นวีรบุรุษของกลุ่มชนลุ่มน้ำโขง โดยกล่าวถึงการกำเนิด ชนชาติลาว หรือเรื่องสินไซ ซึ่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่คนลาวถือว่าเป็นวรรณกรรมชิ้นเอกที่เป็นที่นิยมชื่นชอบ ของกลุ่มชนลุ่มน้ำโขง เป็นต้น นอกจากนั้นวรรณกรรมบางเรื่องที่ได้รับมาจากวัฒนธรรมอื่นก็ยังมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้เข้ากับสภาพสังคมวัฒนธรรมจนกลายเป็นวรรณกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชนลุ่มน้ำโขง ดังเช่นวรรณกรรมเรื่องพระลักพระลามหรือพระลามชาดกของลาว

วรรณกรรมเรื่องพระลักพระลามถือได้ว่าเป็นมหากาพย์แห่งชาติของคนลาวและมีการดัดแปลงมาจากมหากาพย์เรื่องรามายณะ ของชาวลพบุรี และเป็นวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของกลุ่มชนลุ่มน้ำโขง วรรณกรรมเรื่องพระลักพระลามมีความแตกต่างจากนิทานพระรามฉบับอื่นๆ ของประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับมาจากอิทธิพลของอารยธรรมอินเดีย เช่นเดียวกัน โดยผู้แต่งได้มีการสร้างสรรค์โดยการดัดแปลง ต่อเติมให้มีลักษณะเฉพาะถิ่นตามคติความเชื่อ ค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณีของลาว มีการนำเอาเนื้อเรื่องโครงเรื่อง และตัวละครที่เป็นที่นิยมของท้องถิ่นมาประยุกต์สร้างสรรค์สร้างขึ้นใหม่ เช่น ม้ามณีกาบ เป็นต้น มีการสอดแทรกวิถีชีวิต คติความเชื่อ ค่านิยม และมีการใช้ฉากสถานที่ที่มีอยู่จริงในท้องถิ่นผสมผสานกับสถานที่ในจินตนาการอย่างลงตัว ดังที่สังจิตานันตะ สะหาย (Sachchidanana Sahai, 1973) ผู้รวบรวมต้นฉบับพระลักพระลามลาวฉบับต่างๆ กล่าวว่าเรื่องราวพระลักพระลามนี้ ไม่เพียงแต่เป็นคำแปลออกจากนิทานของต่างประเทศเท่านั้น แต่เป็นหนังสือวรรณคดีที่ดีที่สุดฉบับหนึ่งของลาว เรื่องพระลักพระลามนี้ได้พูดถึงวัฒนธรรมแบบต่างๆ ของลาวอย่างละเอียดลออ

นอกจากนี้ Laosunthorn, Niyada (2006 : 791) ยังกล่าวว่า ในบรรดาเรื่องพระรามในดินแดนต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย พระรามชาดกฉบับลาวจะเป็นเสมือนฉบับที่โดดเด่นกว่าฉบับอื่นๆ ตรงที่สามารถผนวกบทบาทและสถานภาพของตัวละครสำคัญของเรื่องรามายณะเข้ากับวีรบุรุษของชาติ ส่งผลให้เกิดตัวละครสำคัญ

ของเรื่อง ลักษณะของวรรณกรรมก็เปลี่ยนไปจากบทสวดของเทพในศาสนาฮินดู กลายเป็นวีรกรรมของพระโพธิสัตว์ ในความเชื่อของพระพุทธศาสนา

การศึกษาชนบวรณกรรมของเรื่องพระลักพระลาม ในทัศนะของผู้วิจัย สันนิษฐานว่า วรรณกรรมเรื่องพระลักพระลามนี้เป็นวรรณกรรมที่เกิดจาก “รสนิยมทางวรรณศิลป์” ของลาวโดยแท้ เพราะมีการปรับเปลี่ยนดัดแปลงเนื้อหาและโครงเรื่องให้มีลักษณะเป็นทั้งแบบนิทานประจำถิ่น นิทานชาดก และ “พื้นสืบ” หรือวรรณกรรมประวัติศาสตร์ด้วย และมีการใช้สัมพันธ์ (Intertextuality) จากตัวบทต้นแบบจากนิทานหรือตำนานตามคติความเชื่อหรือเป็นที่นิยมมาเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างกันภายในเนื้อเรื่องอย่างลงตัว

ดังนั้น เนื่องจากเรื่องพระลักพระลามมีเนื้อหาที่กล่าวถึงภูมิประเทศแถบสองฝั่งโขงระหว่างลาวและภาคอีสานของไทยเป็นส่วนมาก บทความเรื่องนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษาบทบาทของวรรณกรรมเรื่องพระลักพระลามที่ยังมีปรากฏอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมสองฝั่งโขงคือลาวและภาคอีสานของไทย โดยศึกษาใน 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ พระลักพระลามในศิลปกรรม พระลักพระลามในนาฏศิลป์และพระลักพระลามในมหรสพ ดังต่อไปนี้

1. พระลักพระลามในศิลปกรรม

งานด้านศิลปกรรมเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหรือความสำคัญของเรื่องพระลักพระลามที่ปรากฏอยู่ในสังคมวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงได้เป็นอย่างดี ศิลปกรรมบางชิ้นแสดงให้เห็นถึงเรื่องราวของค่านิยม คติความเชื่อ ศาสนาที่เคารพนับถือ บางชิ้นแสดงให้เห็นจารีตประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ บางชิ้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่หรือความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติ แสดงให้เห็นว่ามีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมระหว่างกัน (Wintachai, Wijit., 2010 : 156) ในที่นี้ขอนำเสนอศิลปกรรม 2 ประเภท คือ จิตรกรรมและประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพระลักพระลามชัดเจน

1.1 จิตรกรรม

ภาพจิตรกรรม หรือภาษาลาวเรียกว่า “ฮูปแต้ม” ที่บรรยายหรือนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่อง พระลักพระลามมากที่สุดโดยปกติมักจะปรากฏในวัด ศาสนาคารของสังคมสองฝั่งโขงนั้น ส่วนใหญ่จะปรากฏออกมาในรูปของจิตรกรรมฝาผนังของ

ลิม (อุโบสถ) และวิหารเป็นส่วนมาก ซึ่งปรากฏในสังคมสองฝั่งลุ่มน้ำโขงทั้งในลาว และภาคอีสานของไทย ได้แก่

ในเมืองหลวงพระบางมีภาพจิตรกรรมเรื่องพระลักพระลามหรือรามเกียรติ์ ในสถานที่ต่างๆ นั้น จากการศึกษาพบว่ามี 3 แห่งที่สำคัญ ได้แก่ 1) บานหน้าต่างด้านนอกของลิม วัดธาตุหลวง 2) ผนังด้านหลังภายในโรงราชรถที่วัดเชียงทอง และ 3) พิพิธภัณฑสถานหลวงพระบาง (พระราชวังเก่า) รายละเอียดดังนี้

1) ภาพจิตรกรรมที่ผนังหน้าต่างวัดธาตุหลวงนั้น เป็นภาพที่มีลวดลายที่ได้รับอิทธิพลมาจากจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังจะเห็นได้ทั่วไปในประเทศไทย โดยรับมาทั้งการจัดองค์ประกอบภาพ สี เทคนิคการเขียน คล้ายกับภาพเขียนเรื่องอื่นๆ โดยเฉพาะพุทธประวัติซึ่งเหลือหลักฐานอยู่ค่อนข้างมากในเมืองหลวงพระบางแต่ภาพในวัดนี้แตกต่างจากที่อื่นเพราะศิลปินใช้เพียง 2 สี คือ ขาวกับดำเท่านั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะว่าวัดธาตุหลวงแห่งนี้เป็นสถานที่เผาศพของกษัตริย์และเหล่าราชวงศ์ จึงใช้สีที่เป็นสัญลักษณ์แห่งงานศพไม่ฉูดฉาด และสาเหตุที่วาดภาพเรื่องรามเกียรติ์นี้ไว้ก็อาจเพื่อให้เป็นมหรสพหน้าพระเมรุอีกโสดหนึ่ง เพราะเรื่องรามเกียรติ์เป็นวรรณคดีคู่ราชสำนักซึ่งอาจได้รับอิทธิพลแนวความคิดนี้มาจากราชสำนักไทย

2) ผนังด้านหลังภายในโรงราชรถหรือโรงเมี้ยนโกศ วัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบางนั้น เป็นจิตรกรรมประเภทภาพติดกระจกโดยติดกระจกแผ่นเล็กๆ หลากสีแล้วปะติดต่อกันเป็นรูปต่างๆ เพื่อเล่าเรื่องราวคล้ายกันกับภาพติดกระจกที่ผนังด้านหลังของลิมวัดเชียงทองและผนังวิหารหลังเล็กด้านหลังลิมวัดเชียงทองที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับนิทานและวิถีชีวิตของคนลาว ซึ่งงานจิตรกรรมประเภทการติดกระจกนี้ Sooksawasdi, Surasawasdi (1992 : 34) กล่าวไว้ว่า งานศิลปะประดับกระจกข้างหลวงพระบางนี้เข้าใจว่าคงจะเป็นที่นิยมกันเมื่อไม่นานมานี้ ดังจะเห็นงานประดับกระจกแบบเดียวกันในห้องพระโรงของเจ้าชีวิตหลวงพระบางที่เพิ่งจะได้รับการตกแต่งใหม่เมื่อไม่กี่สัปดาห์นี้สำหรับพระราชพิธีราชาภิเษกเจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนาภคัตริย์องค์สุดท้ายของลาว และหลังจากเจ้าชีวิตศรีสว่างวงศ์สิ้นพระชนม์ และได้สร้างโรงราชรถพระโกศของพระองค์ไว้เมื่อ พ.ศ. 2505 ช่างคนเดียวกันหรือกลุ่มเดิมนี้น่าจะได้ประดับกระจกเรื่องรามเกียรติ์หรือพระลักพระลามด้วยเช่นเดียวกับผนังรอบโรงราชรถ

3) ภาพจิตรกรรมที่พิพิธภัณฑ์หลวงพระบางนั้นปรากฏอยู่ที่ท้องพระโรง เป็นประเภทภาพติดกระจกเหมือนกันกับในโรงราชรถ

ในเมืองเวียงจันทน์นั้นพบภาพจิตรกรรมหรือสือบแต้มเกี่ยวกับพระลักพระลาม เพียงวัดเดียวคือวัดอุบลมุง โดยเป็นเรื่องพระลักพระลามของลาวโดยแท้ที่ไม่มีเนื้อหา เหมือนกับรามเกียรติ์เหมือนเมืองหลวงพระบางหรือของไทย ซึ่งอยู่ในผนังภายในสิม หรือโบสถ์ เป็นศิลปะแบบพื้นบ้านที่สร้างโดยช่างในท้องถิ่น มีรูปแบบในการแสดงออก ที่เรียบง่าย ไม่มีการตกแต่งมากนัก

ในภาคอีสานของไทย พบภาพจิตรกรรมหรือสือบแต้มเกี่ยวกับพระลักพระลาม ที่ผนังสิมหรือโบสถ์ไม่มากนัก จากการศึกษาของ Samosorn, Pairroj (1989 : 62-66) พบว่าวัดที่มีสือบแต้มเกี่ยวกับเรื่องพระลักพระลามและเรื่องรามเกียรติ์มีเพียง 3 วัด ได้แก่ สิมวัดป่าเรไรย์ บ้านหนองพอก อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และสิมวัด สระบัวแก้ว บ้านวังคุณ อำเภอนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น เป็นภาพเรื่องพระลัก พระลามหรือพระลามชาดก ซึ่งเป็นฝีมือช่างท้องถิ่นเช่นเดียวกันกับที่วัดอุบลมุง เมืองเวียงจันทน์ ส่วนอีกแห่งคือสิมวัดหัวเวียงรังษี อำเภอนาดูน จังหวัดนครพนม เป็นภาพเรื่องรามเกียรติ์ที่เป็นฝีมือช่างพื้นบ้านซึ่งได้รับอิทธิพลจากช่างราชสำนัก

ภาพจิตรกรรมที่ผนังสิมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องพระลักพระลาม และ รามเกียรติ์ในสังคมสองฝั่งโขงนั้น มักจะเป็นฝีมือช่างพื้นบ้านโดยแท้ ภาพจะไม่อ่อนไหว หรือเส้นจะไม่บางคม ส่วนช่างที่ได้รับอิทธิพลจากราชสำนักนั้นนอกจากจะได้รับอิทธิพล ด้านเนื้อเรื่องแล้ว ยังได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบการวาดอีกด้วย ซึ่งภาพจะมีความอ่อนไหว และเส้นจะบางคม สะท้อนให้เห็นถึงคตินิยมของคนในสังคมสองฝั่งโขงได้ชัดเจนว่า ผู้ที่เป็นคนพื้นถิ่นสองฝั่งโขงนั้นนิยมชมชอบเรื่องพระลักพระลาม ช่างพื้นถิ่นจึงต้อง สร้างสรรค์ผลงานเพื่อตอบสนองรสนิยมของคนในท้องถิ่น

1.2 ประติมากรรม

ภาพประติมากรรมที่บรรยายหรือนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องพระลัก พระลามมากที่สุดโดยปกติมักจะปรากฏในวัด ศาสนาคาร หรือสถานที่สำคัญของสังคม ลาวนั้น ส่วนใหญ่จะปรากฏออกมาในรูปของประติมากรรมภาพปูนต่ำ ประเภทภาพแกะสลัก ภาพปูนปั้นสดหรือภาพจำหลักลายปูนปั้นและประติมากรรมลอยตัว ซึ่งปรากฏในสังคม สองฝั่งโขงทั้งฝั่งลาวและภาคอีสานของไทย ได้แก่

ในเมืองหลวงพระบางมีภาพประติมากรรมเกี่ยวกับเรื่องพระลักพระลามหรือรามเกียรติ์ หรือได้รับอิทธิพลจากเรื่องพระลักพระลามหรือรามเกียรติ์ที่ปรากฏในสถานที่ต่างๆ นั้น จากการศึกษาพบว่าทั้งประติมากรรมประเภทภาพแกะสลัก (ลายควัดไม้) ภาพปูนปั้นสด หรือภาพจำหลักปูนปั้น และประติมากรรมลอยตัว

ภาพแกะสลักเกี่ยวกับเรื่องพระลักพระลามนั้นเป็นฝีมือช่างราชสำนักกล่าวคือได้ว่าเป็นฝีมือชั้นครูแห่งศิลปะลาวก็ว่าได้ ซึ่งปรากฏในงานแกะสลักไม้ ได้แก่ โรงราชรถและตัวราชรถ ที่วัดเชียงทอง ห้องรับแขกของเจ้า มหาชีวิต พิพิธภัณฑสถานหลวงพระบาง (พระราชวังเก่า) และไม้แกะสลักราวเทียน ที่วัดธาตุหลวงและวัดวิสุล โดยเฉพาะงานแกะสลักไม้โรงราชรถและตัวราชรถวัดเชียงทองนั้นเป็นงานศิลป์ที่ราชวงศ์มีส่วนเกี่ยวข้องสร้างและควบคุมงานโดยช่างประจำราชสำนัก กล่าวคือเจ้ามนึงเป็นผู้ออกแบบ และแกะสลักด้วยนายช่างภายใต้ การควบคุมของเพี้ยตัน และภาพแกะสลักที่ห้องรับแขกของเจ้ามหาชีวิต พิพิธภัณฑสถานหลวงพระบาง อาจจะเป็นผลงานของช่างกลุ่มเดียวกันนี้ด้วย นอกจากนั้นยังได้ฝากผลงานไว้ที่เมืองเวียงจันทน์ด้วย โดยเฉพาะสิมวัดองค์ต่อ

ภาพปูนต่ำประเภทปูนปั้นสด หรือภาพจำหลักปูนปั้นเกี่ยวกับเรื่องพระลักพระลามนั้น พบที่รางน้ำอุโบสถวัดใหม่สุวรรณนพุมาราม และที่คอสองหอพระบาง พิพิธภัณฑสถานหลวงพระบาง โดยเฉพาะที่คอสองหอพระบางนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องพระลักพระลามฉบับลาวโดยแท้ ไม่ได้รับอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์เหมือนที่อื่นใดในหลวงพระบาง เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับกำเนิดท้าวลุนผู้ซึ่งเป็นเรื่องที่มีเฉพาะในเรื่องพระลักพระลามฉบับลาวเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหอพระบางนี้สร้างในยุคสมัยใหม่เสร็จเมื่อไม่กี่ปีมานี้ หลังจากประเทศลาวได้เปลี่ยนแปลง การปกครองแล้ว อีกทั้งเรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับราชสำนัก เมื่อมีการสร้าง ศาสนาคารใหม่เพื่อจะรักษารสนิยมเดิมของลาวในฐานะที่เมืองหลวงพระบางมีความสัมพันธ์กับเรื่องรามเกียรติ์หรือพระลัก พระลามดังที่ปรากฏในหลายแห่ง จึงได้นำเอาเรื่องพระลักพระลามที่เป็นของลาวโดยแท้มาประดับตกแต่ง ศาสนาคาร อีกทั้งตอนที่เลือกมาก็เป็นตอนที่เกี่ยวกับวิถีสังคมลาวกล่าวคือตอนที่เกี่ยวกับการทำนา

ส่วนประติมากรรมลอยตัวนั้น พบเป็นรูปปั้นหูละมาน (ชื่อตามเนื้อเรื่อง) หรือหนุมานที่วัดอาฮามและถ้ำดั่ง ซึ่งรูปปั้นหูละมานนี้ผู้สร้างได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นเทวดา

ผู้รักษาพุทธศาสนาหรือพุทธศาสนสถาน ดังจะเห็นได้จากที่วัดอาฮาม ตั้งอยู่หน้าอุโบสถ และที่ถ้ำดั่งตั้งอยู่หน้าถ้ำดั่ง ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นจำนวนมากและปัจจุบันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองหลวงพระบาง

ในเมืองเวียงจันทน์นั้นพบภาพประติมากรรมเกี่ยวกับพระลักพระลามเพียง 2 แห่ง คือภาพแกะสลักบานประตูและหน้าต่างลิมวัดอุบมุง และภาพจำหลักปูนปั้นที่ประตูไซ ซึ่งภาพแกะสลักบานประตูและบานหน้าต่างลิม วัดอุบมุงนั้น เป็นศิลปะแบบพื้นบ้านที่สร้างขึ้นใหม่พร้อมกับการบูรณะลิมใหม่ ส่วนภาพจำหลักปูนปั้นที่เพดานประตูไซนั้น เป็นฝีมือของช่างชั้นครู เพราะมีลวดลายที่อ่อนช้อยงดงาม โดยสร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2505 ในสมัยราชอาณาจักรลาว จึงน่าจะเป็นฝีมือของช่างราชสำนักหรือช่างชั้นครู และมีการนำเรื่องราวรามเกียรติ์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับราชสำนักมาประดับไว้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของราชสำนักในอนุสาวรีย์แห่งความทรงจำนี้ด้วย

ในภาคอีสานของไทย ไม่ค่อยจะปรากฏรูปประติมากรรมเกี่ยวกับพระลักพระลามเหมือนจิตรกรรม จากการศึกษาพบเพียงประติมากรรมภาพจำหลักที่ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และที่ปราสาทพระธาตุ ในปราสาทหินพิมาย โดยเป็นเรื่องราวขณะที่เป็นต้นเค้าของเรื่องพระลักพระลาม

ตัวอย่างภาพประติมากรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องพระลักพระลาม ในสังคมลุ่มน้ำโขงดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ส่วนใหญ่จะพบว่าเป็นภาพที่มาจากเรื่องราวรามเกียรติ์ หรือได้รับอิทธิพลจากร່องรามเกียรติ์ของไทยเป็นส่วนมาก อาจเป็นเพราะสถานที่ต่างๆ ที่มีภาพประติมากรรมเหล่านี้ล้วนเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับราชสำนัก ทำให้เนื้อเรื่องที่ส่อดผ่านประติมากรรมเป็นร່องเกี่ยวกับรามเกียรติ์เพราะเป็นร່องที่มีความสัมพันธ์กับราชสำนักเช่นเดียวกับราชสำนักไทย แต่เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่มีระบบกษัตริย์หรือราชสำนักแล้วก็ปรากฏภาพ ที่เกี่ยวกับร່องพระลักพระลามที่มีเนื้อหาที่มาจากฉบับของลาวโดยแท้ดังปรากฏชัดเจนในภาพประติมากรรมที่หอ พระบาง เมืองหลวงพระบาง นอกจากนี้ประติมากรรมบางอย่างยังสะท้อนให้เห็นคติความเชื่อของคนลาวที่ได้รับอิทธิพลจากร່องพระลักพระลามที่นำเอาตัวละครที่มีบทบาทสำคัญหรือมีอิทธิพลมากไปสร้างเป็นรูปปั้นเพื่อให้เป็นเทวดารักษาศาสนสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนาด้วย

2. พระลักพระลามในนาฏศิลป์

นาฏศิลป์ในสังคมลาวได้แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะของชาติลาวถึงแม้ว่าจะได้รับมาจากชาติอื่นในเบื้องต้นแต่ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เป็นแบบฉบับที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ซึ่งนาฏศิลป์ของลาวนั้นถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับราชสำนักหรือชนชั้นสูงโดยตรง ถึงแม้ปัจจุบันระบบกษัตริย์จะล่มสลายไปแล้ว แต่นาฏศิลป์เหล่านี้ยังคงถูกสืบทอดต่อมาในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ ในที่นี้จะกล่าวถึงนาฏศิลป์ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องพระลักพระลามในสังคมสองฝั่งโขง ได้แก่ โขนและฟ้อนนางแก้ว

2.1 โขน

โขนเป็นศิลปะการแสดงอย่างหนึ่งของลาวเรียกว่า “การฟ้อนโขนพระลักพระลาม” หรือ “ละคร พระลักพระลาม” ถือได้ว่าเป็นศิลปะการแสดงที่โดดเด่นชนิดหนึ่งของลาวที่ยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะที่เมืองหลวงพระบาง ซึ่งในอดีตเป็นศิลปะการแสดงที่รับใช้ราชสำนักถึงแม้ในปัจจุบันประเทศลาวจะไม่กษัตริย์แล้ว แต่การฟ้อนโขนพระลักพระลามนี้ก็ถูกรื้อฟื้นนำกลับมาปรับใช้รัฐชาติในฐานะเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสำหรับให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและแขกบ้านแขกเมืองกลุ่มต่างๆ ที่ต้องการเสพศิลปวัฒนธรรมโบราณของลาว Hongsuwan, Pathom (2012 : 9) กล่าวว่า การแสดงโขนเรื่องพระลักพระลามในวัฒนธรรมลาวนั้น มีหลักฐานชี้ให้เห็นว่าเป็นนาฏศิลป์ของราชสำนักหลวงพระบางมาก่อนซึ่งเคยแสดงมาแล้วเมื่อประมาณ 100 กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งเรียกกันว่า “ฟ้อนโขน” โดยการใส่หน้ากากแสดง เนื้อหาของการฟ้อนอิงตามโครงเรื่องพระลักพระลามฉบับลาว มีการฟ้อนอยู่ในเขตเมืองหลวงพระบางมาตั้งแต่ ค.ศ. 1838 (พ.ศ. 2389) สมัยรัชกาลเจ้าสุภะเสริมมาแล้ว แต่ในทัศนะของนักวิชาการลาวนั้นเชื่อว่าแบบฟ้อนโขนพระลักพระลามนั้นได้เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม โดยพระองค์ได้นำเอาแบบฟ้อนนี้ตลอดจนรูปแบบศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ จากเขมรมาประยุกต์ปรับปรุงให้เป็นรูปแบบศิลปวัฒนธรรมเฉพาะที่หลวงพระบาง เมืองหลวงของอาณาจักรลาว (Khamphasit, Saiphet & Khattiyarat, Maniwong., 2002 : 1) นอกจากนั้นก็ได้รับจากราชสำนักไทยโดยปรากฏชัดเจนที่สุดในสมัยเจ้าอนุวงศ์ตั้งแต่ครั้งถูกนำตัวมาเป็นองค์ประกันที่ราชสำนักไทยและได้เรียนรู้ขนบธรรมเนียมตลอดจนดนตรีการละคร

ในราชสำนักไทยเป็นอย่างดี (Pikul Sri, Chalerm Sak., 2008 : 130) ทั้งนี้การฟ้อนโขนพระลักพระลามนี้มีความสัมพันธ์กับกษัตริย์และราชสำนัก หลวงพระบาง อยู่เคียงคู่อยู่กับราชธานีหลวงพระบางมาทุกยุคสมัยโดยเฉพาะในยุคอาณาจักรล้านช้างและยุคราชอาณาจักรเป็นศิลปะการแสดงที่โดดเด่นมากจนถูกเรียกว่าเป็นศิลปะแห่งราชสำนัก

นอกเหนือจากนี้ Singyabuth, Supachai (2010) : 170-172) ยังได้กล่าวถึงการแสดงฟ้อนโขนพระลักพระลามว่าเป็นราชศิลปะคู่ราชบัลลังก์หลวงพระบาง จัดแสดงปีละครั้งคือในช่วงบุญปีใหม่ แสดงในวันสังขานขึ้น เป็นมหรสพในงานพระราชทานเลี้ยงแก่ราชอาคันตุกะและเจ้านายชั้นสูงที่มาร่วมพิธีบายศรีเจ้ามหาชีวิตที่พระราชวังและการแสดงในคืนวันสงกรานต์พระบางบริเวณลานข้างพระอุโบสถวัดใหม่สุวรรณภูมาราม เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้ชมศิลปะการแสดงแห่งราชสำนัก ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครอง การแสดงดังกล่าวได้ถูกยกเลิกไป และได้ถูกเรียกกลับมาอีกครั้งโดยรัฐได้ให้ความหมายต่อการแสดงชุดนี้ว่า “เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ”

นอกจากนี้ในปัจจุบันการฟ้อนโขนพระลักพระลามยังเป็นส่วนหนึ่งของขบวนนางแก้วที่เข้าร่วมขบวนแห่ในงานบุญปีใหม่หรือบุญสงกรานต์ของเมืองหลวงพระบางทุกปี ส่วนการแสดงโขนพระลักพระลามในเมืองเวียงจันทน์นั้น ไม่โดดเด่นเหมือนในเมืองหลวงพระบางและในปัจจุบันการแสดงฟ้อนพระลักพระลามในเวียงจันทน์ที่มีการแสดงเป็นประจำนั้นไม่มี เพราะไม่ใช่เมืองท่องเที่ยวหลักทางวัฒนธรรมเหมือนหลวงพระบาง จึงมีการแสดงเฉพาะกิจเฉพาะกรณีที่เป็นทางการ ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง บางครั้งก็มีการนำไปแสดงต่างประเทศทั้งไทย อินโดนีเซีย กัมพูชา จีน อินเดีย ยุโรป และอเมริกา เป็นต้น

2.2 การฟ้อนนางแก้ว

การฟ้อนนางแก้วถือว่าเป็นศิลปะการแสดงที่คู่กันกับการแสดงโขนพระลักพระลามมาโดยตลอดเพราะเมื่อแสดงโขนพระลักพระลามจบลงก็จะมีการฟ้อนนางแก้วปิดท้ายเสมอ และตัวละครที่แสดงเป็นนางสีดา ก็นำมาจากนางรำที่ฟ้อนนางแก้วและชุดการแต่งกายนางสีดาก็เป็นชุดเดียวกับชุดฟ้อนนางแก้ว ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงที่อยู่คู่กับเมืองหลวงพระบางมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังที่ Singyabuth, Supachai. (2010 : 80-81) ได้กล่าวว่า การฟ้อนนางแก้วและการแสดงพระลักพระลามเป็นศิลปะ

ที่โดดเด่นในสมัยอาณาจักรและราชอาณาจักร ศิลปะดังกล่าวถูกเรียกว่าเป็นศิลปะแห่งราชสำนักขาลาวเชื่อว่าเป็นศิลปะการแสดงที่เคียงคู่อยู่กับเมืองหลวงพระบางมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม นามของการฟ้อน “นางแก้ว” ก็ได้มาจากพระนามของนางแก้วเก็งยาหรือนางแก้วกลยามเหสีของ พระเจ้าฟ้างุ้ม

การฟ้อนนางแก้วเป็นศิลปะที่มีความสำคัญมากอย่างหนึ่งของเมืองหลวงพระบาง แต่เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองการฟ้อนนางแก้วและการแสดงพระลักพระลามถูกยกเลิกไปเพราะถือว่าเป็นศิลปะแห่ง ราชสำนัก แต่เพราะเป็นศิลปะที่สำคัญที่อยู่คู่เมืองหลวงพระบางมานาน เมื่อลาวเน้นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การฟ้อนนางแก้วและการแสดงพระลักพระลามจึงก้าวข้ามจากการเป็นศิลปะแห่งราชสำนักมาเป็นศิลปะแห่งมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ถูกนำมาปรับใช้รัฐชาติในโรงละคร และได้เป็นส่วนหนึ่งในขบวนแห่ที่สำคัญในงานบุญปีใหม่ ต่อจากขบวนแห่นางสังขานเรียกว่า “ขบวนนางแก้ว”

นอกเหนือจากนี้ยังพบว่า เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2557 ที่ผ่านมามีการนำคณะฟ้อนนางแก้วจากเมืองหลวงพระบางมาฟ้อนบูชาองค์พระธาตุพนมโดยความร่วมมือของทั้ง 2 ประเทศคือจากฝ่ายรัฐบาลของลาวและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) การนำนาฏศิลป์เมืองหลวงพระบางมาฟ้อนรำสักการะองค์พระธาตุพนมในงานบุญประเพณีมีสการพระธาตุพนม ประจำปี 2557 ถือเป็นปรากฏการณ์ครั้งแรกในประเพณีรำบูชาพระธาตุพนมที่มีการนำเอาการฟ้อนนางแก้วมารำบูชาองค์พระธาตุพนม นอกจากนี้ยังได้เข้าร่วมขบวนแห่เครื่องบูชาเพื่ออัญเชิญไปถวายสักการะพระธาตุพนม อีกทั้งมีการนำฟ้อนนางแก้วและการฟ้อนโขนพระลักพระลามมาร่วมแสดงในงาน “นาฏศิลป์สัมพันธ์สองแผ่นดิน หลวงพระบาง-ศรีโคตรบูร นครพนม” ณ สนามหน้าหอสมุดเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2557 อีกด้วย ซึ่งการนำการแสดงนาฏศิลป์เมืองหลวงพระบางเมืองมรดกโลกมาฟ้อนรำสักการะองค์พระธาตุพนมในงานบุญประเพณีประจำปีเช่นนี้ ดังที่ Pathom Hongsuwan (2014 : 171) กล่าวว่าก่อให้เกิดภาพของความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติระหว่างไทยกับลาวภายใต้บริบทของการส่งเสริมและการกระตุ้นเศรษฐกิจในเชิงการท่องเที่ยวร่วมกัน

3. พระลักพระลามในมหรสพ

ศิลปะการแสดงของสองฝั่งโขงนั้น จัดเป็นมหรสพสำคัญที่เป็นที่นิยมชมชอบ มาแต่โบราณกาล ซึ่งการแสดงพื้นบ้านที่เป็นมหรสพของลาวนี้จะมีลักษณะการผสมกัน ของศิลปะการแสดงที่ได้ใช้ศิลปะพื้นเมืองทั้งการฟ้อน การขับลำและการเสพดนตรี ไปพร้อมๆ กัน และยังเป็นกระบวนการสร้างความสามัคคีของคนในสังคม ซึ่งการนำ มหรสพมาแสดงนั้น มีทั้งการแสดงตามพิธีกรรมความเชื่อ ฮีตคองประเพณี และ โดยเฉพาะเพื่อเสพเงินในงานบุญต่างๆ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง

มหรสพที่จะนำเสนอในที่นี้มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องพระลักพระลาม มหรสพ บางประเภทในอดีตเคยเล่นเรื่องพระลักพระลามแล้วเลิกไปและในปัจจุบันได้นำกลับมา เล่นใหม่ บางประเภทยังคงเล่นเรื่องพระลักพระลามอยู่แต่เริ่มจะลดน้อยลงทุกที มหรสพที่แสดงเกี่ยวกับเรื่องพระลักพระลามที่ว่านี้ ได้แก่ หนังประโมทัยและหมอลำ

3.1 หนังประโมทัย

หนังประโมทัยหรือหนังตะลุงในประเทศลาวนั้น คำแพง เกตตะวง (Kettawong, Kampaeng., 2014 : Interviewers) รองผู้อำนวยการสถาบันค้นคว้า วิทยาศาสตร์สังคม สปป.ลาว กล่าวว่า หนังประโมทัยหรือหนังตะลุงในประเทศลาว ส่วนมากจะรู้จักกันในชื่อ “หนังบักต้อ” และพบเฉพาะบริเวณตอนใต้ของลาว โดยเฉพาะแขวงจำปาสักและแขวงสะหวันนะเขต โดยนิยมเล่นเรื่องพระลักพระลาม สินไซ สุริวงศ์ การะเกต เป็นต้น ทั้งนี้ คำแพง เกตตะวง สันนิษฐานว่า หนังบักต้อ ที่อยู่ในลาวนี้น่าจะมาจากบริเวณจังหวัดอุบลราชธานีของไทยแล้วเข้าสู่จำปาสัก แล้วขึ้นมาถึง สะหวันนะเขตเท่านั้น ส่วน อาทิดอุโท จะตุพอนไซ (Jatuponchai, Athituthai., 2014 : Interviewers) อาจารย์สาขาวรรณคดี มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว กล่าวเพิ่มเติม ว่า บางครั้งมีการนำมาแสดงถึงเวียงจันทน์ด้วย ส่วนในภาคเหนือมีเฉพาะหุ่นฮูปอ็อก ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าสาเหตุที่หนังบักต้อเป็นที่นิยมในบริเวณแขวงสะหวันนะเขตถึง แขวงจำปาสัก (ในเขตพื้นที่ราบ) เป็นส่วนมากนั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริเวณแถบนี้ มีอาณาเขตติดกับภาคอีสานของไทยที่เป็นแหล่งกำเนิดหนังตะลุงอีสาน อีกทั้งมี ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวลาวลุ่มหรือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว มีวิถีวัฒนธรรมและ การไปมาหาสู่กับภาคอีสานของไทยเป็นประจำจึงทำให้หนังตะลุงแพร่กระจายอยู่ใน แถบนี้เป็นส่วนมาก ต่างจากแขวงอื่นที่มีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์เช่นเดียวกับที่หนัง

ประโมทัยในภาคอีสานที่ไม่แพร่หลายในเขตบริเวณแถบจังหวัดอีสานใต้ของไทย ซึ่งส่วนมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและกวย

ส่วนหนึ่งประโมทัยหรือหนังตะลุงในภาคอีสานนั้น บ้างก็เรียกว่า “หนังบักป่อง” “หนังบักตื้อ” “หนังปลัดตื้อ” หรือ “หนังบักสีบักแก้ว” โดยหนังประโมทัยนี้ ได้ทำหน้าที่ให้ความบันเทิงใจแก่ชาวอีสานมาเนิ่นนาน หนังประโมทัยของภาคอีสาน ถือได้ว่าเป็นการละเล่นที่เป็นมรดกสืบทอดอย่างหนึ่งของคนอีสานรองจากหมอลำ และเรื่องที่หนังประโมทัยนิยมนำมาแสดงตั้งแต่เดิมคือรามเกียรติ์ ต่อมาหนังประโมทัย บางคณะจึงได้นำวรรณกรรมพื้นบ้านมาแสดง เช่น ลินไซ จำปาสัดถ์น การะเกด เป็นต้น บางคณะมีการแต่งเรื่องใหม่ให้เข้ากับยุคสมัย (Dejprimol, Chumdej et al., 2011 : 2) และนอกจากมีการสร้างตัวหนังในเนื้อเรื่องรามเกียรติ์แล้ว ยังมีการสร้างตัวหนังพื้นบ้าน เพิ่มขึ้นมาด้วย เช่น ปลัดตื้อ บักป่อง บักแก้ว บักสี เป็นต้น โดยมักแสดงเป็นทหารเอก ของพระลักพระลามและทศกัณฐ์ หรือทหารของตัวละครเอก ซึ่งตัวหนังพื้นบ้านเหล่านี้ แสดงให้เห็นการผสมผสานของวัฒนธรรมหนังตะลุงกับรสนิยมพื้นถิ่นจนกลายเป็น หนังประโมทัยหรือหนังตะลุงอีสานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นบ้านอีสาน นอกเหนือจากการใช้ภาษาอีสานในบทสนทนา และบทร้องบทรำ

ดังนั้น จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าวรรณกรรมเรื่องพระลักพระลามหรือรามเกียรติ์ นั้นมีความสำคัญอย่างมากต่อหนังประโมทัย มีความสัมพันธ์กันจนแทบจะแยกไม่ออก เพราะเมื่อพูดถึงหนังประโมทัยผู้คนส่วนมากก็จะนึกถึงเรื่องพระลักพระลามหรือ รามเกียรติ์และตัวละครพื้นถิ่นที่เป็นตัวประกอบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น ปลัดตื้อ (สายปือตุน) บักป่อง (ดาบขอด) บักแก้ว (หัวล้าน) เป็นต้น จนกลายเป็นชื่อเรียก อีกอย่างหนึ่งของหนังประโมทัยว่า “หนัง บักตื้อ” สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นที่นิยมและ การรับรู้เรื่องพระลักพระลามหรือรามเกียรติ์ในภาคอีสานผ่านศิลปะการแสดงหนัง ประโมทัยอีสาน ซึ่งเป็นมรดกสืบทอดเพื่อความรื่นเริงเพลิดเพลินใจที่ยังสืบทอดมาจนถึง ปัจจุบัน ถึงแม้จะได้รับความนิยมน้อยลงทุกขณะ เพราะอิทธิพลของยุคเทคโนโลยี การสื่อสารที่ทันสมัย ผู้คนให้ความสนใจละครทีวี ภาพยนตร์และสื่อบันเทิงอื่นๆ จนหลงลืมมรดกทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นอีสานชนิดนี้ และส่งผลให้ในปัจจุบันคณะ หนังประโมทัยในภาคอีสานนั้นลดน้อยลง จากการศึกษาเกี่ยวกับหนังประโมทัยอีสาน ของ Bamrungchoo, Booncharoen (2010b :178) พบว่า ปัจจุบันมีคณะหนัง

ประโมทัยอีสานแพร่กระจายอยู่ใน 13 จังหวัดจำนวน 51 คนะเท่านั้นและมีแนวโน้มที่จะลดลงอีก

นอกจากนี้ยังพบว่ามีการผลิตซ้ำและประยุกต์ใช้หนังประโมทัยเพื่อปลุกจิตสำนึกการอนุรักษ์ป่าชุมชน อนุรักษ์ธรรมชาติและตอบโต้อำนาจรัฐที่เข้ายึดป่าชุมชนเพื่อเป็นเขตอนุรักษ์จนชาวบ้านไม่มีสิทธิ์ในการใช้สอยป่าเพื่อทำมาหากินเหมือนเดิม อีกทั้งใช้ต่อต้านการสร้างเขื่อน ดังกรณีหนังประโมทัยคณะ สร่วมมิตรบ้านผึ้ง ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ นำโดยพ่อใหญ่คำสิงห์จำเรียว หัวหน้าคณะและครูหนังประโมทัย จากการศึกษาของ Hongsuwan, Pathom (2014 : 185) พบว่า นับตั้งแต่ปี 2532-2552 พ่อใหญ่คำสิงห์และกลุ่มอนุรักษ์ผืนป่าดงภูดินได้ใช้หนังประโมทัยเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างกระแสปลุกจิตสำนึกรักผืนป่าดงภูดินให้แก่เยาวชนและประชาชนในชุมชน โดยพ่อใหญ่คำสิงห์ในฐานะ “ครูหนัง” ได้ดัดแปลง ปรับเปลี่ยนลักษณะการแสดงหนังประโมทัยให้มีความยาวของการเมืองบ้าง การอนุรักษ์ป่าสวดแทรกเข้ามาบ้าง ประยุกต์สวดแทรกสาระข้อคิดจากคติคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กลายเป็นคติคำสอนทางสังคมว่าด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า หนังประโมทัยนี้ แม้ในยุคสังคมปัจจุบันจะเห็นว่า เป็นสิ่งที่ล้าสมัย แต่ก็เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกผลิตซ้ำ เพื่อเป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อปลุกจิตสำนึกชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน เพื่อเป็นสื่อในการเรียกร้องต่อรอกกับภาครัฐที่เข้ามาจำกัดสิทธิ์ของชุมชน และเพื่อทวงสิทธิ์และความชอบธรรมให้กับชุมชนในท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ

3.2 หมอลำ

หมอลำเป็นศิลปะการแสดงที่เป็นการแสดงดนตรีพื้นบ้านซึ่งอยู่คู่กับคนลาวและคนอีสานมาเป็นเวลานานแล้วและเป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมมาก ซึ่งหมอลำมีพัฒนาการมาจากการเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาวและการอ่านหนังสือผูกจนกลายเป็นลำพื้น ลำกลอน ลำหมู่ ลำซึ่งตามลำดับ โดยที่หมอลำนั้นจะมีแคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบหลัก และในปัจจุบันมีเครื่องดนตรีสมัยใหม่ใช้บรรเลงประกอบ และเรื่องที่น่ามาแสดงนิยมนำมาจากนิทานพื้นบ้าน เช่น สินไซ การะเกด จำปาสีตัน แดงอ่อน ขูลุนางอัว แก้วหน้าม้า เป็นต้น นอกจากนั้นในสมัยปัจจุบันยังมีการแต่งเรื่องขึ้นใหม่ตามสมัยนิยม แต่ยังมีกลิ่นอายของความเป็นวิถีชีวิตท้องถิ่นอยู่ เช่น พรหมลิขิตริษยา ลิขิตรักชั่ววันจันทร์ ไผ่ใหญ่ลั่นไหน้อยบ่เต็ม เป็นต้น

ส่วนการแสดงหมอลำเรื่องพระลักพระลามหรือรามเกียรติ์นั้น จากการศึกษาพบว่า มีเพียงคณะเดียวที่มีการนำเรื่องดังกล่าวมาแสดง คือ หมอลำคณะรัตนศิลป์-อินตาไทยราษฎร์ ซึ่งเป็นหมอลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่นที่มีอายุยาวนานมากกว่า 60 ปี โดยมีพ่อครูอินตา บุญหา เป็นผู้ก่อตั้ง และเป็นต้นกำเนิดของหมอลำที่โด่งดังอีกหลายคณะที่เกิดจากลูกศิษย์ได้แยกย้ายไปตั้งคณะของตนเอง เป็นคณะหมอลำที่สืบทอดสืบสานทำนองกลอนลำที่เป็นเอกลักษณ์แบบดั้งเดิมจากอดีตถึงปัจจุบัน และเรื่องรามเกียรติ์เป็นลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น ที่โด่งดังที่สุดเมื่อ 20 ปีที่ผ่านมา นอกจากเรื่องจำปาสดัน และเรื่องแก้วหน้าม้า

เมื่อประมาณปี 2544-2545 หมอลำคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ได้นำเรื่องรามเกียรติ์มาปรับผู้เล่นใหม่ โดยการนำของพ่อสุริยา หาญสุริย์ หัวหน้า และผู้จัดการวงหมอลำคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ และได้ลงทุนมากมาย ดังที่ทีมข่าวหมอลำบันเทิง อีสานไกด์ ดอทคอม (Esanguide.com, 2013) ได้สัมภาษณ์พ่อสุริยา หาญสุริย์ ทำให้ทราบว่า เรื่องรามเกียรติ์พระลักพระลามนั้นนับได้ว่าเป็นนิทานที่ลงทุนสร้างสุดๆ เพื่อความอลังการสมจริงในการแสดงด้านหน้าเวที โดยยุคนั้นได้ทุ่มทุนกว่า 10 ล้านบาท เพื่อให้งานออกมาสมจริงทุกอย่าง นอกจากนี้ยังมีการบันทึกการแสดงสดเรื่องรามเกียรติ์ในรูปแบบวีซีดีออกจำหน่ายอีกด้วย โดยมีการจัดจำหน่าย 2 ตอนด้วยกัน ได้แก่ ตอนพระรามเดินดง และตอนปราบพญศตกัณฐ์ (www.esanguide.com/music/detail.php?id=7787)

ส่วนการแสดงหมอลำเรื่องพระลักพระลามหรือรามเกียรติ์ในประเทศลาวนั้น จากการสอบถามนักวิชาการลาวด้านวัฒนธรรมของลาวหลายคนกล่าวว่า ไม่ปรากฏการแสดงหมอลำเรื่องนี้ ซึ่งก็อาจเป็นจริงตามนั้น เพราะแม้แต่ในภาคอีสานของไทยก็มีการแสดงหมอลำเรื่องดังกล่าวเพียงคณะเดียวเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูง และหมอลำส่วนมากจะมีกลอนลำเรื่องเฉพาะของแต่ละคณะไม่ยิมนำเอากลอนลำของคณะอื่นมาแสดงอาจเพราะว่าผู้แต่งได้ขายกลอนลำให้กับหมอลำคณะนั้นๆ แล้วจะเห็นว่า การนำเอาเรื่องพระลักพระลามมาใช้แสดงเป็นมหรสพเพื่อความบันเทิงของชาวลาวและชาวอีสานนั้นในภาคอีสานเป็นที่นิยมทั้งหนังประโมทัยและหมอลำ ส่วนในประเทศลาวนิยมเฉพาะในหนังประโมทัย และความนิยมนำเรื่องพระลักพระลามมาใช้แสดงนั้นก็นิยมเฉพาะในหนังประโมทัยเท่านั้นที่มีการนำมา

แสดงเกือบทุกคณะ แต่ในหมอลำนั้นมีเพียงคณะเดียว ที่นำมาแสดงซึ่งเคยเป็นที่นิยมในอดีตและนำกลับมาแสดงใหม่ซึ่งก็ยังได้รับความนิยมเช่นเดิม ดังปรากฏเห็นจากการนำมาจัดจำหน่ายในรูปแบบแผ่นวีซีดีเป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการนำเอาหนังประโมทัยมาผลิตซ้ำเพื่อประกอบสร้างความหมายใหม่ในบริบทสังคมใหม่นอกเหนือจากเพื่อความบันเทิงอย่างเช่นในอดีต

บทสรุป

จากที่นำเสนอมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันวรรณกรรมเรื่องพระลักพระลาม ยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมสองฝั่งโขงเป็นอย่างมาก ทั้งด้านศิลปกรรม นาฏศิลป์ และการแสดงอันเป็นมรดกสืบทอดกันมา โดยเฉพาะบทบาทพระลักพระลามในศิลปกรรมทั้งในจิตรกรรมและประติมากรรมก็ยังคงมีความโดดเด่นอยู่ทั้งในลาวและภาคอีสานของไทยซึ่งมีวัฒนธรรมร่วมกัน สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมของคนในสังคมลุ่มน้ำโขงได้ชัดเจนว่าผู้คนลุ่มน้ำโขงนั้นนิยมชมชอบเรื่องพระลักพระลาม บทบาทพระลักพระลามในนาฏศิลป์ทั้งโขนและฟ้อนนางแก้วนั้น ในอดีตเคยมีความสำคัญต่อระบบกษัตริย์ลาวเป็นอย่างมากจนถูกเรียกว่าเป็นศิลปะแห่งราชสำนัก เป็นศิลปะที่โดดเด่นในสมัยอาณาจักรและราชอาณาจักร ถึงแม้ปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง โขนพระลักพระลามก็ยังคงถูกนำมาปรับใช้ชาติอีกเช่นเดิม โดยเฉพาะในเมืองหลวงพระบาง ส่วนบทบาทพระลักพระลามในมหรสพนั้นในภาคอีสานเป็นที่นิยมทั้งในการแสดงหนังประโมทัยและหมอลำ ส่วนในประเทศลาวปรากฏเฉพาะในการแสดงประโมทัยเท่านั้น ซึ่งลาวเรียกว่าหนังบักต้อ นอกจากนี้ยังพบว่ามีมีการปรับเปลี่ยนบทบาทพระลักพระลามจากเป็นพระโพธิสัตว์ผู้มีอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์มาเป็นพระโพธิสัตว์นักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในบริบทสังคมใหม่เพื่อเหตุผล ทางการเมือง ส่วนหมอลำนั้นมีเพียงคณะเดียวที่นำมาแสดงซึ่งในอดีตเคยเป็นที่นิยมเมื่อนำกลับมาแสดงใหม่ก็ยังได้รับความนิยมเช่นเดิม

เอกสารอ้างอิง

- Bamrungchoo, Booncharoen. (2010a). *The Ways to Conserve and Develop Isan-Shadow Puppet Performance for Promoting Cultural Value and Worth*. Ph.D. Major Cultural Science Mahasarakham: Mahasarakham University.
- Dejpimol, Chumdej. (2011). *Nang Pramothai (Shadow Puppet)*. Mahasarakham: Music College Mahasarakham University.
- Esanguide.com. (2013). *PorSuriya Create a Hero and a Heroine, Overhauled Rattanasil is the original Fon serve Dance*. Retrieved July 16, 2013, from <http://www.esanguide.com/music/detail.php?id=7787>
- Hongsuwan, Pathom. (2012). “Anuwong Prince: the Politics of Munument and cultural econstruction of Loas’ king in Laos’s society”. *Journal of Humanities and Society, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University*, 1(1), 29-65.
- _____. (2014). Dong Phu Din: The Sacred Narrative and a Social Process on Building a Meaning of Community Rights. *Journal of Mekong Societies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University*, 10(2), 167-192.
- _____. (2014). “*That Panom Stupa : spiritual space and the invented tradition in present day Northeastern Thailand*”. The Thai Studies Conference 2014. 21-24 April at Southeast Asia Centre, The University of Sydney AUSTRALIA.
- Khamphasit, Saiphet and Khattiyarat, Maniwong. (2002). *Drama dance in Phra Lak Phra Lam*. Vientiane: National Cultural Center.
- Laosunthorn, Niyada. (2006). “The motherland in Ramayana ”. *Journal of Royal Institute of Academy*. 31(3), 791-798.
- Pikulstri, Chalerm Sak. (2008). *Lao original music*. Khon Kaen: Center for Research on Plurality in the Mekong Region – CERP. KhonKaen University.

- Sahai, Sachchidanand. (1973). *Phra Lak Phra Lam or Phra Lam Sadok Part I*.
Nong Khai: Mitthaiprintery.
- Samosorn, Pairoj. (1989). *Esan Mural Painting*. Khon Kaen: Esan Cultural
Centre Khon Kaen University.
- Singyabuth, Supachai. (2010). *Luang Prabang, the World Cultural Heritage :
Ritual Space and Negotiating Identity in the Process of Globalization*.
Ph.D. Major Tai Studies Mahasarakham: Mahasarakham University.
- Sooksawasdi, Surasawasdi. (1992). *From Luang Prabang to Vientiane*.
Bangkok: Muang Boran.
- Wintachai, Wijit. (2010). *Art: Art in Buddhism. The foundation relations Laos
– Thailand in The Articles of Art and culture Laos - Thailand: The
heritage of Lane Xang II*. Khon Kaen: Khangnanawittaya.

รายการสัมภาษณ์ (The Lists of Interviewers)

- Jatuponchai, Athituthai. (Interviewee). Wutthaisong, Wittaya. (Interviewer).
At Rachawadee Hotel Khon Kaen, 20 August 2014.
- Kettawong, Kampaeng. (Interviewee). Wutthaisong, Wittaya. (Interviewer).
At Rachawadee Hotel Khon Kaen, 20 August 2014.